

**ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ НАПРЯМКИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ
РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ
АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ**

Булишева Д.В.

Висвітлені основні характеристики та стратегічні вектори еколого-економічного розвитку курортно-рекреаційних зон Азово-Чорноморського регіону із врахуванням регіональної специфіки, розташування та сфер діяльності на відповідних територіях.

Постановка проблеми. Переважна більшість країн визначають такі напрямки свого розвитку, як забезпечення сталого економічного зростання, створення суспільства, заснованого на знаннях, інформації та інноваціях, включення країни в єдиний науковий і технологічний європейський і світовий простір. Але соціально-економічне зростання неможливе без достатнього забезпечення країни об'єктами рекреаційно-оздоровчого комплексу, без врахування потреб працюючих у відпочинку, без надання гідних умов для розвитку рекреаційних територій. При цьому однією з найважливіших концепцій у реалізації державної політики в даній сфері має стати так звана «соціалізація» та «екологізація» планування, прогнозування діяльності в галузі рекреаційного землекористування, яка сприяє прогресивному розвитку людського співтовариства і кожної окремої особистості.

Рекреаційні території були і залишаються центрами територіальної організації рекреаційно-туристичного комплексу України, просторовими базисами його «опорного-рухового апарату» Це обумовлює актуальність теми статті та визначення основних векторів дослідження.

Аналіз наукових досліджень. На сучасному етапі широке коло вчених вивчають проблеми екологоорієнтованої політики щодо використання природного рекреаційного потенціалу в рамках сталого природокористування, яке включає і земельні відносини також. Багато наукових робіт присвячено вивченню питань щодо потенціалу природних рекреаційних ресурсів окремих територій, політики рекреаційного природокористування, зокрема роботи таких вчених: Галушкіної Т.П., Гендельмана М.А., Дідик Я.М., Живицького А.В., Ковалю Я.В., Кравціва В.С., Мацоли В.С., Павлова В.І., Реймерса М.Ф.

Тараканова Н.Л., Третяка А. М., Харічкова С.К., Шмагіної В.В. та інших. Розвиток економічних досліджень щодо політики рекреаційного землекористування продовжується у напрямках пошуку шляхів підвищення ефективності використання і охорони природних рекреаційних територій, особливо в межах міських агломерацій, які є складними та динамічними системами.

Мета та задачі. Метою дослідження є поглиблення теоретичних основ засад рекреаційного землекористування та формування вектору еколого-економічного розвитку рекреаційних територій Азово-Чорноморського регіону України.

Основні результати дослідження. Перед Україною стоїть складне завдання щодо створення системи землекористування, яка дала б змогу поєднати вільне володіння землею, соціальну справедливість при використанні землі та екологоорієнтований розвиток територій. Що ж стосується міжнародного досвіду організації землекористування, то підхід до нього має бути дуже критичним і виваженим. Передусім слід брати до уваги, що в більшості країн світу вільного нерегульованого обігу землі ніколи не було і бути не може.

Питанню організації земель рекреаційного призначення необхідно приділяти особливу увагу, адже досі нема чіткого розмежування та виділення окремих зон відповідного призначення. Адже рекреаційні ресурси являють собою сукупність природних та антропогенних об'єктів і явищ, які можуть бути використані для відпочинку, лікування і туризму. Природними вважаються узбережжя теплих морів; береги річок, озер і водосховищ, лісові і лугові масиви; передгір'я і гори; антропогенними - столичні та історичні центри; міста-курорти або курортні місцевості, релігійно-культурні комплекси, фортифікаційні та інші окремі споруди, розташовані за межами населених пунктів.

За даними Державного земельного кадастру України площа земель, які використовуються для відпочинку, становить 745,4 тис.га, або 1,2 % від загальної площі території України. За період 2006-2011 років спостерігається її зростання на 6,2 тис. га.

В той же час, площа потенційних рекреаційних територій в Україні (без радіаційно забруднених) становить 12,8 % її площі. Сконцентровані ці території переважно у Причорноморському, Карпатському, Подільському та Поліському регіонах країни. Морські пляжі займають близько 1160 км берегової смуги Азово-Чорноморського узбережжя. Цей природний потенціал підлягає охороні, резервуванню та раціональному

використанню і є основою сталого розвитку курортів, зон відпочинку та туризму [5].

Приморський регіон України включає території, які безпосередньо, або опосередковано (через акваторії лиманів) прилягають до узбережжя Чорного та Азовського морів. Азово-Чорноморський регіон розташований на півдні України в адміністративних межах Донецької, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей та Автономної республіки Крим, територія регіону становить 167,1 тис. км² і складає 27,7% загальної площі території України. [5]

Піддаючи детальному аналізу нинішній стан земельних відносин рекреаційної сфери Азово-Чорноморського регіону, слід констатувати наявність низки проблемних питань, які потребують невідкладного вирішення. Всі вони заслуговують на пильну увагу з боку держави та потребують швидких практичних дій – іноді жорстких, на межі “хірургічного втручання”. Серед цих проблем: невпорядкованість економічно-правових відносин власності на землю, неефективність державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, недосконалість земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, відсутність дієвого механізму планування та прогнозування, низька екологічна орієнтованість процесу землекористування на відповідних територіях.[3]

Проблеми використання рекреаційних земель Азово-Чорноморського регіону є проблемою всієї України. Адже згідно Концепції сталого розвитку населених пунктів України повинна «розширюватися система приміських природоохоронних територій з подвійною функцією: як легенів міст та зон короткочасного відпочинку» [7]. Азово-Чорноморський регіон, з прибережними морськими смугами Чорного та Азовського морів, територіями навколо заток, лиманів, лікувальних джерел наповнений такими зонами скрізь. Дані території мають вагомі переваги в реалізації принципів екологозбалансованого природокористування як зони поліфункціонального статусу [2].

За даними Міністерства екології та природних ресурсів України, у Азово-Чорноморському регіоні вкрай мала кількість рекреаційних територій (табл.1).

Таблиця 1

Рекреаційні території Азово-Чорноморського регіону [4]

№	Області Азово-Чорноморського регіону	Площа	
		тис.га	% від загальної площі області
1	Донецька	-	-
2	Запорізька	-	-
3	Автономна республіка Крим	4,4	0,17
4	Миколаївська	0,7	0,03
5	Одеська	2,4	0,07
6	Херсонська	1,9	0,07
Всього:		9,4	0,34

Отже, аналізуючи вищевикладений матеріал, можна стверджувати, що в державі не приділяється уваги питанню відновлення та поверненню у гідний стан територій, адже рекультивация – це штучне відновлення родючості ґрунтів і рослинного покриву після техногенного порушення природи.

За даними Міністерства екології та природних ресурсів до складу земель, що потребують створення особливого режиму охорони та забезпечення цільового функціонального використання, на території України відносять:

- курортні (лікувально-оздоровчі) землі (території поширення понад 400 джерел лікувальних мінеральних вод і 104 родовищ лікувальних грязей; території морських пляжів; земельні ділянки 732 санаторіїв і санаторіїв-профілакторіїв на 160 тис. місць);

- рекреаційні землі (земельні ділянки 2227 закладів організованого відпочинку та туризму на 275 тис. місць; території масового короткочасного відпочинку населення у приміських зелених зонах; земельні ділянки дачних поселень та садівничих товариств);

- землі природоохоронного фонду, який використовують для екологічного туризму та рекреації (території 47 національних природних парків, 58 регіональних ландшафтних парків, 4 біосферні заповідники тощо) [6].

Багатовіковий світовий досвід показує, що нерегульовані відносини використання в чистому вигляді не можуть розв'язати

проблем відновлення виснаження, контролю за використанням територій, особливо тих, які потребують обмеженого використання. Інституціональне врегулювання територіального розвитку вирішальною мірою підвладне тільки державному впливу. Отже, у здійсненні реальної й ефективної земельної політики важлива роль має належати саме державі [1]. Відтак, вимальовується кілька важливих стратегічних проблем, що потребують невідкладного державного розгляду.

Реформування земельних відносин розпочиналося без відповідного базису: чіткого плану дій, який би включав обґрунтоване визначення етапів і термінів проведення кожного заходу; еколого-економічного та соціального обґрунтування кожного етапу; комплексу робіт із землеустрою, який повинен включати розмежування земель за категоріями, типами, придатністю та потенціалом; державного та громадянського контролю над станом якості та наслідків її проведення; визначення відповідальності суб'єктів проведення земельної реформи за негативні наслідки та завдані державі та народу збитки. Нажаль, ґрунтовна загальнодержавна науково-теоретична програма радикального реформування земельних та аграрних відносин в Україні своєчасно розроблена не була. Немає її і сьогодні, незважаючи на певний доробок у цьому напрямі, напрацьований як державними структурами, так і зацікавленими неурядовими організаціями. Це істотно позначилося на методах, формах і змісті як земельної, так і аграрної реформ, зумовило їх спонтанний характер, а врешті – їх неефективність.

Аналізуючи наслідки земельної реформи та сучасний стан рекреаційних ресурсів Причорноморського регіону, з врахуванням історичного державного та зарубіжного досвіду в сфері природокористування, нами запропоновано вектори забезпечення збалансованого еколого-економічного розвитку рекреаційних територій Причорноморського регіону (Рис. 1)

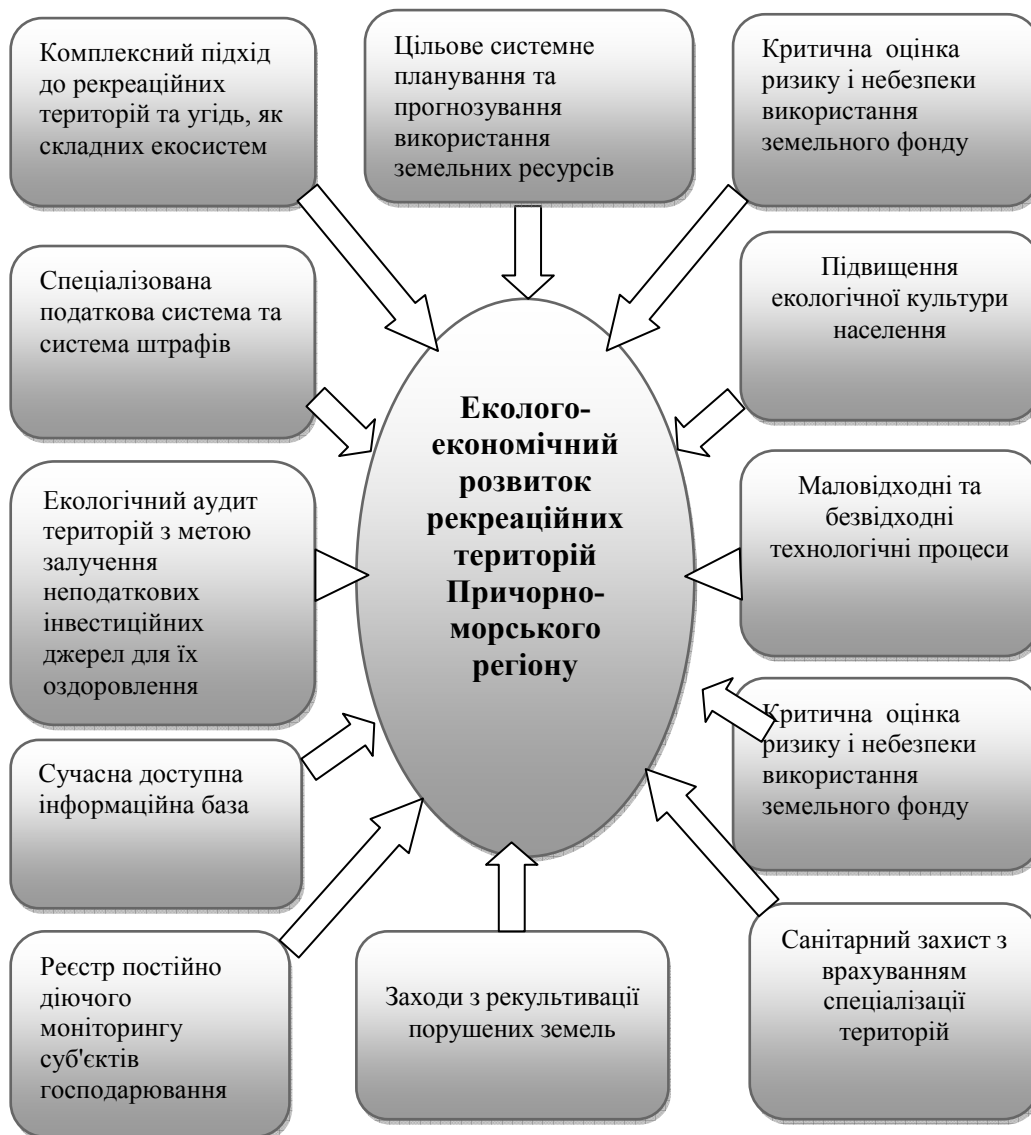

Рис.1 Стратегічні вектори еколого-економічного розвитку рекреаційних територій Причорноморського регіону

Вищевказані напрямки, на думку авторів, є першочерговими завданнями на шляху раціоналізації еколого-економічного використання рекреаційних територій Причорноморського регіону.

Висновки. Аналіз існуючої в Україні системи управління та розвитку рекреаційних територій приводить до висновку, що вона не відповідає сучасним реаліям створення системи економічного регулювання земельних відносин і управління земельними ресурсами.

Основними фундаментальними напрямками розвитку рекреаційних територій повинні стати:

- збереження навколишнього природного середовища та його екологічного потенціалу;
- охорона та відтворення рекреаційних природних ресурсів і природних об'єктів;
- екологізація економіки (розробка відповідної законодавчо-нормативної бази для запровадження податкової, кредитної, страхової, митної та цінової політики у процесі вирішення екологічних, соціальних та ресурсних проблем регіону);
- екологізація виробничих процесів (впровадження ресурсозберігаючих, мало- і безвідходних технологій в галузі економіки регіону);
- впровадження систем обліку, реєстрації, моніторингу стану рекреаційних ресурсів та діяльності на них
- виокремлення приміських рекреаційних територій як об'єкту наукових досліджень з позиції зосередження рекреаційної інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази рекреації;
- створенню вільних рекреаційних економічних зон із широким залученням коштів і технологій зарубіжних країн;
- розширенню в Україні екологічної мережі, що забезпечить раціональне й екологічно безпечне використання рекреаційних ресурсів

За умови врахування відповідних векторів та принципів розвитку рекреаційних територій, за допомогою комплексної взаємодії усіх економічних, соціальних, правових та організаційних інструментів можливе виведення земель «легенів» регіону на шлях сталого розвитку та екологізації..

Література

1. Буркинський Б.В. Зелена стратегія розвитку регіону: монографія / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Рутов В.С. та ін.], за науковою редакцією Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної. – Одеса: ППРЕД НАН України, 2011. – С.190-207.
2. Галушкіна Т.П. Еколого-економічна оцінка розвитку територій (на прикладі промислово-рекреаційної зони «Пересип-

Лузанівка»)/ За науковою редакцією Т.П.Галушкіної. -Одеса: ТОВ «Інвац», 2007.-44с.

3. Галушкіна Т.П. Екологізація розвитку рекреаційних зон прибережної смуги / За науковою редакцією Т.П. Галушкіної. – Одеса: ППРЕЕД НАН України, 2011. – 308 с.

4. Екологічні паспорти регіонів за 2011рік [Електронний ресурс]/ Міністерство екології та природних ресурсів України. . – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>.

5. Звіт про науково-дослідну роботу «Схема планування території узбережжя Чорного та Азовського морів для застосування у Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Одеській, Миколаївській областях та АР Крим». Український державний НДІ проектування міст «Діпромісто», 2006.

6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, 2012. – 258 с.

7. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24 грудня 1999 року № 1359-XIV//Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2000. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

Abstract

Bulysheva D.V.

Theoretical and organizational principles of ecological development of the resort and recreational areas of the Azov-Black Sea region

The article discover the essence of basic features and strategic vectors of ecological and economic development of the Azov-Black Sea region recreational areas, with considering the specificity, location and activities in these territories.